

Andrea Camilleri

Visat núm. 19

(abril 2015)

per Caterina Briguglia

Deixem parlar les xifres: 97 títols publicats entre 1959 i 2015, 30 milions de llibres venuts arreu del món, traduccions a 35 llengües. I, per si no fos prou, s'ha de dir que en aquest festival de números no hi ha inclosos ni els guions ni les adaptacions per al teatre, la televisió i la ràdio, ni tampoc els assajos artístics i els articles sobre els temes més diversos de la vida social, política i cultural d'Itàlia. Fem un pas més i afegim-hi 35 monografies sobre l'autor i 15 tesis doctorals entre 2000 i 2013.

No hi ha cap dubte: Andrea Camilleri és l'escriptor italià més prolífic (la seva mitjana és d'un llibre cada quatre mesos) i també l'escriptor italià contemporani més estudiat i traduït al món. Així s'explica per què quan es parla d'aquest escriptor es fa referència a expressions com ara «cas Camilleri» o «encanteri Camilleri», o com ell mateix ho va anomenar, «fenomen Camilleri». Tots els apel·latius fan referència al fet que aquest escriptor va començar a escriure al voltant de 1948 i, tot i això, la consideració i l'apassionament del públic i de la crítica han arribat només a partir de 1992, arran de la novel·la *L'estació de la caça*. Des de llavors, la seva producció ha crescut a un ritme ascendent, i la llarga llista de títols es caracteritza per una gran heterogeneïtat creativa: novel·les històriques i civils, novel·les i contes policíacs, biografies novel·lades, assaigs en forma de conte, memòries i una presència constant a la premsa nacional amb intervencions referides a tots els àmbits de la vida cultural i política. I, a poc a poc, al favor dels lectors comuns s'hi ha afegit l'interès creixent dels acadèmics, que, si abans es negaven a reconèixer-ne el valor literari, avui no dubten a concedir-li un lloc d'honor en el món de les lletres i el consideren un digne representant de la literatura d'entreteniment de qualitat.

Andrea Camilleri (Porto Empedocle, Sicília, 1925) és, sens dubte, un intel·lectual polifacètic. Va començar dedicant-se a la poesia i al conte (a partir de 1945 va publicar les seves primeres produccions en diferents revistes literàries); va dedicar-se durant molts anys al teatre (va ensenyar a l'Accademia Nazionale d'Arte Drammatica Silvio D'Amico de Roma, i va dirigir la posada en escena d'obres de diversos autors); va treballar durant trenta anys a la televisió italiana, exercint el paper d'autor, productor, guionista i director de programes; i ha col·laborat en diferents diaris escrivint articles de caràcter literari, però també polític i social. Tot i això, el reconeixement mundial el deu sens dubte a la narrativa. I, en bona part, a l'elecció d'una llengua que és «un italià *sui generis*, que no consisteix en una forma dialectal pura, sinó en una hibridació que, sovint, inclou neologismes i préstecs d'expressions dialectals, literalment barrejats amb l'italià» (Demontis 2001: 34). És una síntesi lingüística que no perd l'especificitat autòctona i que, alhora, respon a la necessitat d'expressar un missatge que sigui universal.

Camilleri, home de teatre, converteix el drama humà i social en comèdia, desdramatitza amb la intenció de desemascarar: dibuixa la corrupció i les actituds mesquines per fer un retrat divertit, i a la vegada grotesc, de la realitat. Un element característic de la narrativa de Camilleri és el de la

comicitat, la capacitat de divertir el públic per mitjà d'escenes paradoxals, personatges catastròfics i un llenguatge que, en aquest sentit, juga un paper fonamental d'alliberament del riure. Però ironia no vol dir pas superficialitat. A l'autor li agrada recordar la figura de la trapezista que fa un triple salt mortal amb un somriure als llavis, amb una lleugeresa que amaga deliberadament l'esforç desmesurat que hi ha al darrera. És a dir, rere el riure provocat per les seves novel·les hi ha una feina escrupolosa i pacient. I també una forta i lúcida crítica social: la injustícia és l'eix de totes les seves novel·les i els personatges corruptes són el blanc principal de la seva ironia.

La llengua triada per a aquest retrat és la que ell sent com a més propera a la seva existència, i també com la més adequada per establir una relació de proximitat amb el lector. L'autor ha afirmat diverses vegades que al principi va tractar d'escriure en italià estàndard, però que el resultat va ser una novel·la que no li pertanyia, artificial i «aigualida»: s'adonava que quan explicava una història, fins i tot a nivell oral, per expressar allò que tenia al cap necessitava recórrer a la seva llengua materna, la que de nen parlava a casa, és a dir, una barreja d'italià i dialecte. Camilleri troba així el seu codi expressiu personal, que es contraposa a la llengua estàndard, que per a ell és anivelladora i mancada d'emoció. De fet, el dialecte adquireix un paper cada cop més important: al començament es nota una certa timidesa a l'hora de fer-lo servir, quan l'autor encara va sondant el terreny i experimentant les possibilitats lingüístiques per poder-les afirmar amb seguretat en els últims llibres.

Catalunya és còmplice activa d'aquest encanteri. Fins ara s'hi han publicat 36 títols de Camilleri, gairebé tots a Edicions 62. La ingent quantitat de títols publicats i el notable nombre de reedicions són testimonis de la simpatia que el públic català sent pel novel·lista sicilià. A més, durant el festival BCnegra 2014, va rebre el premi Pepe Carvalho, reconeixement de la crítica a la seva aportació i trajectòria en l'àmbit de la novel·la negra com a autor capaç de transformar el gènere negre criminal en narrativa d'entreteniment d'alt nivell. Nou-centes persones van fer cua, en el marc del festival, per poder escoltar Camilleri, en la xerrada amb el seu traductor Pau Vidal. A més del premi, la ciutat el va honrar amb l'obra teatral *Sis personatges en cerca de Camilleri* (idea i guió de Pau Vidal i Monia Presta).

És clar que l'amistat entre Catalunya i Camilleri és forta i longeva, atès que ve del començament dels anys vuitanta, quan l'escriptor sicilià va llegir per primera vegada una novel·la de Vázquez Montalbán, *Asesinato en el comité central* (els dos autors es van conèixer en persona el 1998). Al català, fins ara, s'hi han traduït gran part de les novel·les històriques i quasi totes les policiaques, que tenen com a protagonista el comissari Salvo Montalbano (un nom que clarament vol homenatjar el seu amic Vázquez Montalbán). La primera traducció a Catalunya es remunta a l'any 1999, amb *Un fil de fum*, traduït per Anna Casassas. Des de llavors, s'ha tornat a publicar a un ritme sostingut, i gairebé totes les novel·les que surten a Itàlia arriben poc temps després als prestatges de les llibreries catalanes. Pau Vidal és avui dia el principal traductor al català: s'encarrega sobretot de les novel·les policiaques, amb incursions recents en els altres gèneres que tracta l'autor sicilià. Anna Casassas, a més d'introduir Camilleri a Catalunya, ha traslladat algunes de les novel·les històriques, mentre que a Xavier Riu li devem la traducció de la primera novel·la del cicle de Montalbano (si bé cronològicament no va ser la primera aparició del comissari en terres catalanes).

Tot i que utilitzen mitjans diferents, els tres traductors intenten mantenir i reproduir la riquesa lingüística dels originals. Són entusiastes i escrupolosos. I la tasca, no cal dir-ho, és hercúlia. Com diu Camilleri, fent referència a la traducció de les seves obres, en particular a les versions americana i japonesa, «en aquestes traduccions no hi ha gairebé res de la meva escriptura, de la meva veu. I aleshores, per què?» (Camilleri 1999). La nota d'amargor que filtra mitjançant tal afirmació es fa ressò de les problemàtiques de traducció que presenta la seva obra. La seva personal veu, barreja acolorida de dialecte i llengua estàndard, resulta una poderosa arma de seducció per al

públic italià; però, justament per la combinació multiforme, esdevé un instrument molt difícil a l'hora de traduir-la a un idioma estranger, i, per tant, a un context lingüístic i cultural diferent. L'escriptor, conscient de la seva especificitat, es pregunta si les traduccions aconseguen respectar realment l'esperit de la seva obra; és a dir, si reflecteixen la riquesa de l'original i el tradueixen fidelment al nou lector. Dolgut davant la constatació de la manca de correspondència entre l'original i algunes de les traduccions, arriba a qüestionar-se la pertinència de traslladar la seva obra a un altre idioma. El fet de ser un autor contemporani comporta l'avantatge de poder mantenir un contacte amb les seves traduccions i de poder-les controlar. Camilleri, de fet, té relació amb molts dels seus traductors, que hi recorren en els moments més difícils per interrogar-lo sobre la possibilitat d'una opció o d'una altra.

En definitiva, Camilleri té el luxe de poder supervisar, com un pare atent, algunes de les versions estrangeres de les seves novel·les. Efectivament, a molts països s'han aconseguit versions d'altíssima qualitat que, a més de traslladar magistralment el contingut de partida, han enriquit la llengua i la cultura d'arribada, i d'aquesta manera s'ha realitzat la que per a George Steiner és una de les finalitats últimes de la traducció: «hi ha traduccions que no només il·lustren la vida en la seva totalitat, sinó que, en fer-ho, enriqueixen i amplien les eines de la seva pròpia llengua» (1995: 414). Podem afirmar, sense por d'equivocar-nos, que aquest és el cas de les traduccions catalanes d'Andrea Camilleri.

?

REFERÈNCIES:

CAMILLERI, Andrea. «L'uso strumentale del dialetto per una scrittura oltre Gadda». Dins: *Il concetto di popolare tra scrittura, musica e immagine* (Atti del Congresso di Sesto Fiorentino, 30-31 de maig de 1998), 1999.

Camilleri Fans Club. <http://www.vigata.org/> (Consulta: 28 febrer 2015)

DEMONTIS, Simona. *I colori della letteratura. Un'indagine sul caso Camilleri*. Milà: Rizzoli, 2001.

STEINER, George. *Después de Babel. Aspectos del lenguaje y la traducción*. Traducció espanyola d'Adolfo Castañón i Aurelio Major. Mèxic DF: Fondo de Cultura Económica, 1995.